

O ABORDARE UNIFICATOARE A FENOMENULUI REPREZENTĂRILOR SOCIALE

Dr., conf. univ. **Victoria GONȚA**
Universitatea Americană din Moldova

Lucrarea *Tratat de analiză structurală a reprezentărilor sociale*, scrisă de Mihai Șleahțișchi, doctor în psihologie și în pedagogie, conferențiar universitar, reprezintă o sinteză științifică a concepțiilor, teoriilor și interpretărilor fenomenului de reprezentări sociale, ce vine să clarifice conceptul, structura și conținutul acestuia, precum și să ofere instrumente viabile de cercetare a lui.

Lucrarea se prezintă ca o abordare unificatoare cu interpretări concordante a unuia dintre cele mai vaste, ramificate și controversate teme din psihologia socială – reprezentările sociale. Până în prezent conceptul de reprezentare socială nu are încă o definiție pe deplin acceptată, iar studiul reprezentărilor sociale, după spusele autorului, *este atât de mult intrat în zona unor teorii centrate pe supoziții neasemănătoare și chiar contradictorii, încât cu greu ne putem orienta în conținutul de sine stătător al acestora.*

Prin studiul său, Mihai Șleahțișchi oferă cititorului posibilitate de a face ca lucrurile să apară într-o lumină mult mai clară, să fie ușor perceptibile și aplicabile. În intenția de a da curs unor strategii investigaționale adecvate, autorul folosește metoda propusă de A. Neculau, unul dintre cei mai apreciați psihologi români, pentru studiul problematicii câmpului social. Prin intermediul acestei metode, se prezintă, *ab ovo*, spectrul celor mai răspândite definiții cu referire la fenomenul reprezentărilor sociale, apoi – în baza unor comparații, inducții și deducții – se identifică stările genetice sau stilurile de autodeterminare care decurg din aceste definiții și, în fine, se profilează un numitor comun, o abordare unificatoare a teoriei reprezentărilor sociale. Pornind de la definițiile prezentate de diverși autori notorii ai psihologiei sociale, autorul tratatului stabilește acele relații interne, stări genetice sau modalități de autodeterminare care atestă specificitatea reprezentărilor sociale și, totodată, constituie garanția neadmiterii erorilor în elucidarea potențialului lor semantic.

Astfel, autorul pornește de la identificarea entității fenomenului de reprezentare socială. Inițial, cititorului i se demonstrează că fenomenul în cauză *nu dispune de o definiție unanim încuviințată*, iar în urma

Mihai ȘLEAHTIȘCHI. *Tratat de analiză structurală a reprezentărilor sociale*. Chișinău: Știința, 2016. 224 p.

implicării unui șir întreg de factori, se prezintă ca *un instrument de lucru dificil de mânăuit*. Se operează cu definițiile și concepțiile unor personalități notorii din domeniul științei psihosociologice pentru a ne demonstra că reprezentarea socială nu trebuie confundată cu reprezentarea cognitivă sau reprezentarea colectivă, cu opinia sau atitudinea, cu ideologia sau cogniția socială.

Pe fundalul unor evidente discrepanțe de factură conceptuală, Mihai Șleahțișchi constată că reprezentarea socială exprimă, de fapt, *o formă sui generis de cunoaștere, o „știință” a simțului comun, ale cărei conținuturi vizează stări și procese socialmente determinate*. Luând ca punct de plecare aserțiunile emise de către S. Moscovici, W. Doise, P. Moliner, A. Neculau, E. Scarbrough, M. Augoustinos și I. Walker, autorul ajunge la cel puțin trei deducții. În primul rând, că nu se acreditează ideea potrivit căreia reprezentările sociale și ideologia se pot suprapune. În timp ce ideologia este „o instanță de reglare și control”, reprezentările sociale se constituie în cadrul schimburilor de opinii, a dezbaterilor și discuțiilor și redau o caracteristică fundamentală a „societății gânditoare”. Mai mult, în spatele ideologiei se află totdeauna „un interes și un cineva care orchestrează ideile în folo-

sul propriu”, iar în cel al reprezentărilor sociale – „un obiect pe care oamenii caută să și-l apropie pentru a-l stăpâni”. În al doilea rând, că reprezentările sociale „lucrează în interiorul ideologiei”, înscriindu-le într-o arie de proporții mai mici decât a acesteia din urmă și îndeplinind, drept urmare, rolul de ingredient psihomental subsumat. Și, în al treilea rând, că ideologia stă la baza formării reprezentărilor sociale.

Aducând la un numitor comun raționamentele expuse până la momentul de față, autorul conchide că, în fond, orice reprezentare socială desemnează „un aparat evaluator”, „o grilă de lectură a realității”, „o instanță intermediară între percepție, informație, atitudine și imagine”, „o reconstrucție a mediului prin prisma filosofiei de viață a individului sau grupului”, „un mod de a comunica cu exteriorul”, „o orientare în lumea obiectelor și a faptelor și o operație de clasificare a acesteia”. Purtând însemnele unei modalități eficiente de racordare a persoanelor și colectivităților la contextul social, tot ea se impune în calitate de „un mecanism prin care se construiesc teorii despre oameni și evenimente”, „un efort îndreptat spre decodificarea și administrarea relațiilor cu lumea din jur”, „un ecran între presiunea socialului și sistemul personalității”, „o îmbogățire a realului, o re-citire a sa”.

În următoarele compartimente ale tratatului, autorul informează cititorul asupra *wstructurii reprezentărilor sociale*. Expunerea demarează cu o notă introductivă din care reiese că organizarea internă a oricărei „grile de lectură a realității” poate fi abordată din trei perspective – a *nucleului central*, a *sistemului periferic* și a „zonelor mute”. Cu luarea în considerare a acestui fapt, se trece, în continuare, la prezentarea specificității fiecărui element constituent, iar ulterior, autorul explică manifestările comportamentale ale indivizilor și grupurilor cu luarea în considerare a reprezentărilor sociale, pornind de la aserțiunea potrivit căreia „reprezentările sociale sunt acelea care, mai bine decât orice alte construcții de extracție cerebrală, pot ghida acțiuni, orienta relații și organiza fapte”.

Miezul lucrării îl constituie prezentarea etapelor, obiectivelor și metodelor de analiză structurală a reprezentărilor sociale. În strânsă legătură cu ideile care susțin că analiza structurală a oricărei reprezentări sociale are drept scop căutarea componentelor esențiale ale acesteia și că teoria reprezentărilor sociale este diferită de tradiția psihologiei sociale deoarece nu privilegiază niciun tip de metode – inclusiv pe cele de factură experimentală –, este acreditat unghiul de vedere conform căruia orice studiu consacrat „sistemelor de interpretare a realității” trebuie, în mod necesar, să parcurgă *patru etape consecutive*, fiecăreia revenindu-i o anumită logică și o anumită garnitură de us-

tensile investigaționale. În mare, formula propusă se prezintă astfel:

- **prima etapă** = delimitarea conținutului [*metode: evocarea liberă, harta asociativă, rețeaua de asociații, chestionarul de caracterizare*];

- **etapa a doua** = identificarea nucleului central și a organizării reprezentării [*metode: evocarea liberă, chestionarul de caracterizare, schemele cognitive de bază, analiza similitudinii*];

- **etapa a treia** = controlul centralității [*metode: punerea în discuție, scenariul ambiguu, recunoașterea obiectului, schemele cognitive de bază*];

- **etapa a patra** = decelarea „zonelor mute” [*metode: substituția, decontextualizarea normativă*].

Autorul accentuează că cele patru etape, dispunând de un eșafodaj teoretic bine articulat, sunt esențiale și de neocolit în plan practic. Respectarea cu strictețe a principiilor ce stau la baza lor și a consecutivității în care ele trebuie să-și facă apariția garantează în deplinătate valoarea analizelor care s-au întreprins sau care urmează a fi întreprinse.

În *finalul* lucrării, autorul și-a propus să arate cum pot fi identificate „zonele mute” ale reprezentărilor sociale. Pornind de la faptul că existența „zonelor mute” ale reprezentărilor sociale se explică prin presiunea externă pe care o generează cadrul normativ existent și având în vedere că, într-un context dominat de complezență și ne-sinceritate, punerea în evidență a acestor porțiuni ale ansamblului cerebral nu poate fi asigurată prin metodele tradiționale de investigare a „formelor de cunoaștere elaborate colectiv” (fie că ne referim la *asocierea liberă* sau la *rețeaua asociativă*, la *punerea în discuție a nucleului central* sau la *inducția prin scenariu ambiguu*), autorul insistă asupra ideii potrivit căreia, într-o asemenea împletire de circumstanțe, se impune necesitatea identificării unor instrumente de cercetare mai puțin obișnuite, prin care „elementele reprezentative aleatorii s-ar anula reciproc”. Mai apoi, se arată că în tentativa de a scoate în evidență caracteristicile definitorii ale instrumentelor prin care pot fi identificate „zonele mute” ale reprezentărilor sociale, specialiștii țin să indice neapărat la capacitatea acestora de a *reduce semnificativ din povara responsabilităților pe care le impun regulamentele scrise sau nescrise ale grupului*.

În continuarea raționamentelor care pun în lumină aspectele pozitive ale suprimării presiunilor cu caracter normativ, autorul demonstrează că obiectivul celei de-a patra etape de analiză structurală a reprezentării sociale (= decelarea „zonelor mute”) poate fi realizat cu succes fie prin *metoda de substituție*, fie prin cea a *decontextualizării normative*. Se specifică, în context, că în literatura de specialitate, ambele metode

sunt văzute, de cele mai multe ori, în calitate de un instrument eficient de relevare a „elementelor mascate” conținute în structura reprezentărilor focalizate pe obiecte sociale „sensibile”. Suplimentar, se atrage atenția asupra faptului că, fiind utilizate, de-a lungul timpului, în cadrul mai multor cercetări experimentale, atât primul, cât și cel de-al doilea instrument investigațional și-au probat din plin eficacitatea.

Lucrarea se încheie prin elucidarea celor mai controversate subiecte ale fenomenului reprezentărilor sociale, explicând și generalizând fiecare dintre aceste momente, astfel încât cititorul să poată clarifica pentru sine conceptul, structura, conținutul, factorii care influențează reprezentarea socială, etapele și metodele de investigare a fenomenului, elementele vizibile și cele mascate ale reprezentărilor sociale, modalitățile de înțelegere și interpretare.

În concluzie, ne putem pronunța, astfel, asupra caracterului științific al lucrării și manierei interpretative a fenomenului abordat. Lucrarea prezintă actualitate, importanță și practicism al problemei abordate, este scrisă într-un limbaj elevat și accesibil. Toate compartimentele sunt succesiv și logic organizate, fiecare dintre ele finalizând cu concluzii pertinente și deschizând noi subiecte și căi de analiză.

În ansamblu, lucrarea lui Mihai Șleahțișchi *Tratat de analiză structurală a reprezentărilor sociale* poate

fi privită ca un compendiu al teoriilor despre reprezentările sociale, un valoros suport în înțelegerea și cercetarea fenomenului respectiv și care prin profunzimea și acuratețea conținuturilor sale poartă însemnul unei opere științifice atât în aspect structural și formal, cât și în aspectul calității demersului științific, metodologic și interpretativ.

Acestea fiind spuse, îmi exprim înalta prețuire pentru demersul științific strălucit realizat de Mihai Șleahțișchi. Lucrarea sa va rămâne, cred, o sursă de inspirație pentru mulți cercetători din domeniul psihologiei sociale, un model de prezentare și interpretare a fenomenului investigat și o monografie importantă în tezaurul de carte științifică autohtonă a țării noastre.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Curelaru M. *Reprezentări sociale*. Iași: Polirom, 2006.
2. Doise W. *Reprezentările sociale: definiția unui concept*. În A. Neculau (ed.). *Psihologia câmpului social: reprezentările sociale*. Iași: Polirom, 1997.
3. Moscovici S. *La machine à faire des dieux*. Paris: Payar, 1988.
4. Neculau A. *Psihologia câmpului social: reprezentările sociale*. Iași: Polirom, 1997.
5. Șleahțișchi Mihai. *Tratat de analiză structurală a reprezentărilor sociale*. Chișinău: Știința, 2016.

Lică Sainciuc. *Steaua lui Ciuboțel de Sp*. Vangheli. Hârtie, tuș, guașă, ecolină, 1981.